

A RAIFFEISEN-FÉLE KÖLCSÖNPÉNZTÁRAK.

A földmives osztály megmentése. E jelszavat hallhatjuk és olvashatjuk Németországban, Ausztriában és nálunk is. Olaszországban, Angliában a jelszó némileg változó alakban jelentkezik. Ez országokban a jelszó: Földmives- vagy parasztosztály teremtése.

Ausztriában, Németországban a parasztosztály képezi a középbirtokos osztályt. Olaszországban, Angliában paraszt tulajdonkép nincs is. Ez országokban a parasztosztályt a bérlők osztálya helyettesíti. Nálunk a parasztosztályt a birtokosok osztályába szokás sorolni, tehát azon osztályba, melybe a német a parcella birtokosokat veszi. A középbirtokos osztály alatt nálunk a volt köznemesek közé tartozott nagyobb birtokosokat szokás érteni, vagyis azon birtokosok azon osztályát, melyet a németek már a nagybirtokosok közé soroznak.

Midőn e tényeket felhoztuk, nem akarunk ezekből további következtetést arra nézve levonni, hogy a hazai földbirtokviszonyokkal szemben, mely politika volna követendő és pedig azért nem, mert ez mostani feladatunk körén kívül esik. Jelezni kívántuk azonban e hivatkozással, hogy már a földbirtok felosztása körül lényeges különbség van a hazai és a német viszonyok vagy az angol viszonyok közt. És míg például Angliában a parasztosztály teremtése képezi a kitűzött célt, Németországban meg a parasztosztály megmentése; addig hazánkban az angol célt kitűzni felesleges, mert parasztosztályunk van, a német jelszó pedig viszonyainknak aligha megfelel. Mert nálunk nem annyira vagy legalább nem pusztán a parasztosztály megmentéséről, mint inkább annak tovább terjesztéséről és pedig a nagybirtokok területi terjedtségének rovására kell gondoskodnunk.

A parasztbirtok megmentése és lehető gyarapítása, ez lehet nálunk a cél. Ez képezhet oly nemes feladatot, melynek keresztül-

vitelén és valóításán fáradni érdemes. Természetes, ez a cél a még nálunk létező roppant nagyterületű birtokok rovására történhetnék. De történék ez átalakulás gazdaságunk emelésével. A nagybirtokok apadnának területileg, de gyarapodnának hozadék, jövedelem tekintetében és válnának tetteleg azzá, a mi is feladatuk: iparos vállalatokká.

Feladatunk az, hogy megtartsuk a mostani parasztosztályt, de gyarapítsuk is. Azonban a gyarapodás ne történjék pusztán számban, hanem történjék értelmének, gazdasági és gazdálkodási képességének fejlesztésével is.

Ebben némileg jeleztük álláspontunkat, a melyet a napi kérdéssel szemben elfoglalunk. Utaltunk részben azon különbségekre, a melyek e kérdésben köztünk és más nemzetek közt fennforognak. És most áttérhetünk azon szempont kijelölésére, a mely szükségessé teszi egy nagy és erős parasztosztály létezését, megjegyezve, hogy az „erős“ kifejezés alatt nem egyedül a kar, hanem az ész, az értelem hatalmát is értjük, mert csak így fog megfelelni a nagy feladatnak, mely reá a társadalom mai küzdelmeiben vár.

Társadalmunk az egynejlőségen, az egyéni tulajdonon, a szabad szerződési jogon és a jogegyenlőségen alapul. Társadalmunk egész szervezete meg van támadva. Az egynejlőséget, a házasságot gúny tárgyává teszik a social demokraták egy része; a communisták ideálját képezi nem a többnejlőség, hanem nőközösség, a családi köteleknek és érdekeknek teljes megszünte. A jogegyenlőség eszméje kezdi az embereket ki nem elégíteni, egyenlőséget akarnak; megtámadják azzal az egyéni tulajdont és az ebben rejlő hatalmat. A szerződés szabadsága sem áll vitatlan. Ez még a legtöbb támadásnak van kitéve.

Társadalmi rendünk felforgattatni szándékoltatik és hogy ez meg ne történhessék, szükségünk van egy oly osztályra, a mely a munkás, vagy csak kisbirtokos osztály közt és a nagybirtokos osztály közt átmenetet képezzen és ez a parasztosztály. A társadalmat ez osztály megvédeni van hivatva nem csak azért, mivel ez a legkonservatívabb, hanem azért is, mert ez osztályra a birtoktalannak, vagy csekély birtokúnak nem tekintenek oly irigy szemmel, mint a nagy vagyonúakra. Mert ez osztály a vagyon mellett a munkát, vagyis annak egyik ágát, a kézi munkát is képviseli. Szükségünk van egy középosztályra (és mellékesen legyen megjegyezve,

minden foglalkozási nemben) már azért is, mert minden esetre könnyebb a vagyontalannak némi akarat, szerencse és kitartás mellett ily osztályba bejutni, mint a magas, vagyis nagyvagyonu osztályba felvergődni. Semmiből nagy vagyonra szert tenni, csak ritka embernek jut osztályrészül, de vajmi sok ember van, ki kézi munkával kezdte és közepes vagyonon végezte.

Mi módon legyen eszközlendő a parasztosztály megtartása és gyarapítása, ez nem lehet elv, hanem tapasztalati kérdés. E kérdésben nem vezérelhetnek bennünket fenséges eszmék, ideálok, melyekért lelkesedhetünk, melyeket valósítva szeretnénk látni és a melyek valósítására törnünk is kell, hanem ki kell indulnunk a tetteges viszonyokból, számolnunk kell a létező emberekkel, azoknak műveltségi, képességi fokával.

Részünkről a gazdasági szabadság és a társulásnak vagyunk barátai. A gazdasági szabadságot követeljük az embereknek azért, hogy tudják és érezzék, miszerint tetteikért önmaguk felelősek, sorsuk, jövőjük az ő kezükben van letéve. A társulást követeljük azért, mert az egyes emberi erő gyenge némely dolgok keresztülvitelére, némely ellenkező érdekek leküzdésére.

Az állam beavatkozásának az emberek gazdaságvitelében, sorsuk intézésében nem vagyunk barátai, mert beláthatlan, hol ér véget az állam felügyeleti joga, vagyis mely határon szünik meg gyámkodása. És meg azért se szeretjük az állami mindenhatóságot, mert az államot minden egyes egyén avagy osztály sorsáért felelőssé tenni nem akarnók. Az állam nem jótékonyági intézmény, mely mindenkit boldoggá tesz vagy akarjon tenni, akár járul hozzá az egyén akár nem e boldogság megszerzésére, hanem csak az a hivatása és rendeltetése, hogy egy egyént, vagyis osztályt a másik osztály javára elnyomni ne engedjen, vagyis a különböző osztályok érdekeit egymással szemben és egymás közt kiegyenlítse.

Az állami befolyást az emberek cselekvési és rendelkezési körében a gazdaság terén minél szűkebb korlátok közé szorítani és az egyéni függetlenségnek és szabadságnak minél tágabb teret engedni, ez az ideál, a mely felé törnünk kell. De hogy az ideál valósítható legyen, az is kell, hogy az emberek a szabadság használatára, az azzal való élésre képesek legyenek. A hol e feltétel hiányzik, az államnak okvetlenül kell gyakorolnia befolyását, gyámi hatalmát, mert ott a szabadság két élő fegyver, mely csak romlásra visz.

Az állami befolyásnak tért és befolyást kell engednünk oly intézmények létesítése és vezérlete körül, a melyek a gazdasági haladás érdekében szükségesek, ha a társadalom ezeket a maga erejéből akár a közszellem hiánya, akár a vagyoni tehetetlenség miatt létesíteni képtelen. Az állam gondoskodni tartozik a nevelésről, gondoskodni tartozik különösen a kisbirtokosok szakneveléséről. És e feladat teljesítését nem szeretnők a társadalom kezdeményezésére hagyni. Az államtól jogosan megkivánhatjuk azt is, hogy biztosítási intézményeket léptessen életbe, melyek a kisbirtokosokat anyagi károk esetén kárpótolják, meg azt is, hogy a kisbirtokosok hitel-igényeinek kielégítéséről gondoskodják. De sem a biztosítást, sem a hitelintézeteket nem szeretjük az állam kezébe tudni; ezeket már a társadalomra, annak kezdeményezésére szeretnők bízni.

És ezzel áttérhetünk tulajdonképi tárgyunkra a Raiffeisen-féle szövetkezetek, főleg az ugynevezett „kölcsonpénztárak“ keletkezésének és alapeszméinek az általuk gyakorlott hatásnak ismeretetésére.

II.

Németország több vidékén, különösen ott, a hol a kis parasztbirtok nagyon el van terjedve és így Poroszországnak rajnai tartományában is a pénzuzsora mellett az áruzsorának egy sajátságos faja volt és van divatban ma is. A ki a gyakorlati életet ismeri, az tudja azt is, hogy minden uzsora közt a legveszélyesebb, a legtöbb bajt és pusztítást okozó az árú uzsora és mondhatni, hogy ez átkos uzsora volt ott inkább elterjedve, semmint a pénzuzsora.

Az árúzsora az állatkereskedésben rejlik. Tudjuk azt jól, hogy a föld trágya nélkül el nem lehet és az is tapasztalati tény, hogy minden trágya közt a legjobb az állati trágya. A trágyaszükséglet a kisbirtokost állattartásra kényszeríti. A kisbirtokosnak nincs annyi pénze, hogy a szükséges állatokat: a szarvasmarhát megvégye és kifizesse. Az állatkereskedőhöz fordul tehát és attól állatot vesz bérbe. A bérlet nem határozott időtartamra, hanem a kereskedő tettségéig történik. A kereskedő a tehenet, a szarvasmarhát akkor kéri rendesen vissza, midőn a tehén friss tejelővé lett, vagy midőn a munkaidő folytán a szarvasmarhára a gazdának leginkább van szüksége. A szegény gazda most kényszerhelyzetben van és kénytelen az állatot a kereskedőtől bármi áron megvenni. A vétel természet-

sen hitelben történik és hozzá, a mi fő baj, a vételár kifizetésére rövid idő lesz kikötve. A gazda a határidőre nem képes fizetni, kénytelen a kereskedővel alkura lépni. Megfizeti a vételárnak egy részét, egy részével adós marad, az állatot visszaadja és új állatot vesz bérbe, azután ezt megveszi. Az efféle cserebere folytatódik mindaddig, míg a kereskedő követelése fel nem duzzadt és a hitelezésnek egyáltalán véget kell vetnie, ha csak követelését elveszíteni nem akarja. Az efféle állatbérletre és vételre azután reá megy az egész vagyon és a birtokosból válik birtoktalan napszámos és pedig, mint ez könnyen elképzelhető, a társadalmilag legveszélyesebb.

Az állatkereskedésnek imént ecsetelt neme rendkívül sok áldozatot igényelt, véghetetlen pusztításokat vitt végbe.

Raiffeisen W. F. mélyen érezte e bajokat és szive megesett a kisbirtokosok sorsán.

Midőn 1848-ban a flammersfeldi 5000 lakost számláló kerület polgármesterévé lett, azon kezdett gondolkozni, hogyan lehetne e bajoknak elejét venni és miként lehetne a kisbirtokosokon segíteni és megmenteni azokat azon borzasztó csapástól, a melyet rájuk az állatkereskedők mértek.

Segélyegylet alakításán törte fejét. És 1849-ben sikerült is neki a módosabb birtokosok közül mintegy hatvanat összehozni és azokat arra bírni, hogy segélyegyletet alakítsanak. Az egylet céljait kitűzte, hogy a megszorult birtokosok részére állatokat vesz. A vételre szükséges pénz tárgyában megállapította, hogy azt kölcsön fogja felvenni; a felvett pénzért a tagok egymással szemben egyenlő, harmadik személyekkel, vagyis a pénzádókkal szemben pedig egyetemleges kötelezettséget vállalnak. Az egylet a céljaira szükséges pénzt nem igen tudta beszerezni, csak hosszas járáskelés után tudott egy bankárt arra reávenni, hogy 2000 tallért hitelezzen. — Ez e pénzzel kezdte meg az egylet működését.

Az egylet működésének megkezdésekor feladatához képest szarvasmarhát vett és a vett szarvasmarhát a vételnél némileg magasabb áron eladta a szegényebb birtokosoknak. Az egylet ugyanis az eladás alkalmával a vételárhoz ütötte a kezelési- és a kamatkiadásokat. A vevők a vételárt öt év alatt, egyenlő részletekben tartoztak megfizetni; azonkívül kikötött, hogy a vételár teljes kifizetéséig a szarvasmarha az egylet tulajdona marad. E mellett a vevő még kezest is tartozott állítani. A szarvasmarha bevásárlás és eladás

azonban az egyletre terhessé lett és ezt beszüntette; hanem e czélra pénzkölcsöneket adott. A kölcsönadás hasonlóan öt évre, öt egyenlő részletben való lefizetés és kezesség mellett történt.

Raiffeisen 1852-ben Heddesdorfnak lett polgármesterévé. Itt alakította meg a második egyletet: „jótékonyági egylet“ czim alatt. Ez egylet már nagyobb és szélesebb körü feladatokat szabott magának. — Feladatává tette az elhagyott gyermekek nevelését, a munkában szükölködő nép, különösen az elbocsájtott fegyenczek részére a munkaszerzést, a nép igényeinek megfelelő könyvtár felállítását, a nép részére szarvasmarhának vásárlását és hitelpénztár felállítását. — Ez egylet fennállott 1864-ig. Alapítási évétől, vagyis 1854-től megszüntéig 5 és 10 éves kölcsönökben 1457 egyénnek 54,447 tallér erejéig adott kölcsönöket. Az egylet működése kiterjedt öt parochiára, melyhez 14 község 9000 népességgel tartozott.

Az egyletek 1849-ben indultak meg. Csak 1862-ben csatlakozott hozzájuk az anhauseni és később még további két egylet: az engersi és viedi. Az eszme, mint látjuk, igen lassan terjedt, mert az egész csupán a jótékonyágon alapult. A módosabb gazdák voltak az egyleti tagok, pusztán ezek vállain nyugodott nemcsak a pénzbeszerzési, kezelési, hanem a felelősségi teher is. Az egyletek a szegényebb polgároknak nem osztogattak ugyan ajándékokat, a pénz után kamatokat szedtek és némileg nagyobb kamatokat, semmint maguk adtak; de az alapelv mégis a jótékonyág volt. A jótékonyág a nemes szív forrása, de a pusztán jótékonyágban kevés a fenntartó, az életet adó elem, és mondjuk meg őszintén, van ebben valami kellemetlen úgy az adóra, mint a vevőre nézve is. Az egyletek eszméje e miatt nem is igen foglalt tért.

Mikoron Raiffeisen egyleteit megalapította, — mint ezt a szövethozók miként való megalakításáról irt munkájában maga mondja — még nem ismerte volt a Schultze-Delitzsch-féle hitel-egyleteket. A társadalmunkat uraló önérdék vitte ezekben a szerepet és mivel arra voltak alapítva, nemcsak folytonosan gyarapodtak erőben és váltak mindinkább pénzhatalommá, hanem folytonosan tért is, foglaltak. Gyarapodtak nemcsak vagyoniilag, hanem számszerűleg is és ennél fogva jótékony működésük mind szélesebb körökre terjedt, Raiffeisen e nagy haladást látva, egyleteit is a szükölköböl, melybe eddig mozogtak, kiemelni akarta; azoknak átalakításán törekedett az „önérdék“ alapján, de úgy, hogy e mellett még mindig

elég tér maradjon a felebaráti szeretetnek, a jótékonyágnak, a közszellemnek.

Az átalakítás művét 1866-ban kezdte meg és mondhatni fényes sikerrel. Ma már az ő elvei szerint megalapított 6—700 kölcsönpénztár terjeszti az áldást, enyhíti a nyomort, gyarapítja a vagyont, az erkölcsöket.

III.

Midőn most már áttérnénk a kölcsönpénztár alapelveinek fejtegetésére, teszszük ezt utalással azon eszmékre, melyeken a Schultze-Delitzsch-féle hitelszövetkezetek alapulnak, és teszszük ezt különösen azért is, hogy kimutassuk, hogy Raiffeisen az átalakítás műve alkalmazásával miket vett át az imént említett hitelszövetkezetektől és melyek saját eredeti alapelvei. És ebben láthatjuk is majdan, miként igyekezett az ő pénztáraiban az önérdeket a közszellemmel összeegyeztetni.

Miként láttuk, Raiffeisen által létesített első egyletek a segélyezés elvén alapultak. A gazdagok kölcsönökkel segélyezték szegényebb sorsu embertársaikat, a hitelezők képezték az egyletet; az adósok az egylet körén kívül estek. Schultze-Delitzsch egyleteit már kezdetől fogva az „önsegély“ elvére alapította. A kölcsönre szorultak, az adósok alakítottak egyletet közös kölcsönfelvételre. Ez alapeszmét fogadta el Raiffeisen is. Az 1866 óta alapított egyletek már mind azon alapelven nyugodnak, hogy az egyleti tagok hitelezők is, adósok is. Az egylet, az adósok szövetkezete vesz fel a tagok részére kölcsönöket; kölcsönt az egylettől csak az kaphat, ki egyszermind az egyletnek tagja.

Mindkét nemű szövetkezetben közös azon alapelv, hogy a tagok a harmadik személyekkel szemben vállalt kötelezettségeikért egyetemlegesen felelősek. Az egyetemlegesség elve már a flammersfeldi egyletben kifejezésre talált; ez tehát nem átvett eszme. A hitelalapot az egyetemleges kötelezettség képezi; ez pótolja tulajdonkép a vagyont, a mely általában minden valódi hitelnek az alapja. A kisiparos, a kisbirtokos, a munkás összes vagyona, mondhatni munkaerejében rejlik. Ha munka ereje már akár betegség, akár haláleset folytán megszűnik, veszendőbe ment vagyona is és ezzel együtt a hitelnek alapja. — Midőn azonban számos munkaerő egyesül, elveszhet az egyes, de nem veszhet el az összes munkaerő és az ebben rejlő vagyon. A hitelnek tehát megmaradt a maga biztos

alapja. És ez alapot a kisbirtokosoknál növeli természetesen az is, hogy ezeket minden vagyonnélkülinek állítani nem is lehet; habár kétségtelen, hogy ezeknek is fővagyonuk mégis csak munkacerejükből rejlik. — Az egyetemlegesség követeltetik meg azért is, mert ez által ébresztetik a közszellem, az emberek egymás iránt való kötelezettsége, a kölcsönösség eszméje és tudata. De az egyetemlegességben rejlik annak titka is, hogy az egyletek — a Schultze-Delitzsch feleket értjük — igen csekély veszteséggel dolgoznak, — a Raiffeisen féleknek meg alig van veszteségük, mert tudva azt, hogy a tag összes vagyonával és munkacerejével felelős, egyik tag a másikat ellenőrzi és mindegyik tag egyszersmind ügyel a helyes, pontos és szigorú kezelésre.

Mindkét nemű szövetkezet szem előtt tartja azt, hogy a hitel-igények kielégítésére, beállható veszteségek fedezetére magának is legyen vagyona. A Schultze-Delitzsch-féle szövetkezetek kétféle társulati vagyont ismernek: a részjegytőkét és tartaléktőkét. A részjegytőke a tagoké, a mennyiben a tag az általa befizetett tőkét szabályszerű kilépése alkalmával visszakapja. A tartaléktőke az egylet fenállásának egész tartama alatt az egylet birtokában marad. Az egylet feloszlásakor a tartaléktőke, illetve az esetleges veszteségek fedezése után fennmaradó része az szövetkezetnek a feloszláskor létező tagjai közt felosztatik. A részjegytőke hozza magával azt is, hogy a tagok osztalékban részesülnek.

Raiffeisen már a szövetkezeti tőke körül más elveket követ. Ő csak egy tőkét: a tartaléktőkét ismeri; de ez teljesen a szövetkezet tulajdona, melyre a tagoknak, még a szövetkezet feloszlása esetén, nincs semmi joga; közös célra lévén az fordítandó. És felemlítjük mindjárt itt, hogy Raiffeisen megköveteli, hogy a feloszláshoz a tagok $\frac{5}{6}$ -a hozzájáruljon és ezen tagszám állapítsa meg azon közcélt is, melyre a szövetkezeti tőke fordítandó lészen. Felhozzuk továbbá azt is, hogy ezen tartaléktőke alakittatik a csekély belépti díjból és az összes nyereségből.

Ellenzi Raiffeisen az ugynevezett részjegytőkét és osztalékokat, mert ezek által a közszellem sérülést szenvedne, a mennyiben a részjegybirtokosok súlyt fektetnének a lehető nagy osztalékokra és ez által esetleg speculációkba, felesleges üzletkiterjesztésekre engednék magukat reábirni. És valóban, Theodor Krausz, ki e szövetkezetek működését az 1875. és 1876-ik években az egyleteknek felkeresése,

üzletkönyveik megszemlélése által tanulmányozta, azon tapasztalatot tette, hogy azon szövetkezetek, a melyek a részjegytőkét is behozták, minden felajánlt pénzt akár volt arra szükségük akár nem, ha az nyereséget ígért, igénybe vették, míg az ily tőke nélkül való szövetkezetek minden felesleges pénzt visszautasítottak.

Ellenzi a részjegytökeket azért is, mert az egyszerű kezelést akadályoznak; kiemelnék az együletet azon szűk körből, melybe mozogni hivatvák, és nem barátja azért sem, mert azon helyes észrevételt teszi, a kisbirtokosnak nem kell pénztőkét gyűjteni, mert a tőkegyűjtési kötelezettségnek megfelel már akkor, mikor a birtokát jobban miveli, jövedelmezőbbé teszi és ennek eszközlésére jobban felszereli.

A részjegytőkegyűjtést nem minden egyület mellőzte és újabb időben, Poroszországban a szövetkezetekre nézve fennálló törvény folytán, nem is mellőzheti. Ez együleteknek azon bölcs tanácsot adja és az együletek ezt többnyire követik is — hogy a részjegyértékét csekély összegre szabják és alapszabályilag megállapítsák azon legnagyobb százalékot, a mely a részjegyekre osztalék gyanánt jut. Továbbá megállapítandó az is, hogy egy részjegynél többet senki se birhasson. Ehhez a kikötéshez is szigoruan ragaszkodnak a szövetkezetek: kivéven csak egy együletet: a heddesdorfit, mint olyant, a melynél több részjegy szerzése van megengedve; de ebben is a részjegyek száma, melyet egy tag szerezhethet, ötre van korlátolva.

A részjegyszerzése korlátozása Schulze-Delitzsch által is ajánlatott népbankjai figyelmébe, melyek az egyenlő jog és kötelezettség alapelvén nyugosznak. Ebben a kétnemű szövetkezet közt nincs eltérés; de míg a Schultze-Delitzsch-féle együletek a részjegyeknek minél nagyobb osztalékot akar adni és ez által követőit tőkeszerzésre birni; addig Raiffeisen a tartaléktőke szaporítását és oly nagyságra való emelését célozza, hogy az együletek a kölcsönök felvételét mellőzhessék. Midőn a tartaléktőke oly tekintélyes összegre emelkedett, hogy abból a község tagjainak hitelét teljesen fedezni lehet, akkor beállhat azon idő, midőn a kamatokat le lehetend szállítani és ezek legnagyobb részét a község tagjainak javára fel lehetend használni. Ekkor áll be az idő, midőn azzal a lelkészek, a tanítók fizetését emelni, községi könyvtárt, községi faiskolát, földmívelési iskolát alapítani, a szegényeket és elhagyatottakat segélyezni stb. lehetend. A tartaléktőke kell, hogy egykoron alapul szolgáljon a művelődés és hu-

manismus igényeinek és a szegény népre azzá váljon, a mi egykoron volt a közös vagyon: a véginség és nyomor ellen menedék. A közszellem tehát már ez intézkedésben érvényre emelkedik.

Mindkét nemű szövetkezet kizárja az ugynevezett pártoló tagokat; szeretik, ha a jobbmóduak szövetkezeteikben részt vesznek, de különállást, egy faját a privilégiumnak senkinek se hajlandók adni. A Raiffeisen-féle szövetkezetek, mint látni fogjuk, némi anyagi előnyök biztosítása által törekszenek is azon, hogy a jobbmóduakat szövetkezetükbe bevonják.

Mindkét nemű szövetkezet — és ebben is lényegesen eltérnek a nálunk divó szövetkezetektől — azon vannak, hogy céljaik részére idegen tőkét kapjanak; gyakorolják a kölcsönfelvétel és a takarékpénztári üzletet.

A kölcsönadások körül már lényeges az eltérés. A Schulze-Delitzsch-féle szövetkezetek valódi kis bankok: foglalkoznak mindazon üzletágakkal, a melyeket a nagy bankok üznek; a Raiffeisen-féle szövetkezetek tisztán csakis a szoros értelemben vett kölcsönadási üzletet ismeri. Az eltérés még abban is van, hogy míg az első nemű szövetkezetek rövid időre, három hónapra adnak hitelt és ezt legfeljebb egyszer-kétszer prolongálják; addig a másodnemű szövetkezetek a hosszabb időre való hitelezést kedvelik. — A Schultze-Delitzsch-féle bankok a kisiparosok igényeihez van mérve; a kiknek csak addig kell és szabad is a hitelt igénybe venni, míg beszerzett áruikon tuladtak; addig a Raiffeisen-féle szövetkezetek épp a kis földbirtokos osztály szükségletét tartja szem előtt, a melynek a rövid lejáratu hitelt nem szabad igénybe vennie; már csak azért sem, mert pusztá úgy mondanók üzleti költségei, az év folyamán tett kiadásai is csak egyszer egy évben: az aratás után térülnek meg.

A Raiffeisen-féle szövetkezeteknél a legrövidebb idő egy év. A rendes hitel 5 év. E mellett gyakoroltatik még a tíz évre való kölcsönadás és ritka kivételként a husz évre való hitelezés. Az egy évre való kölcsönöknél a tőke és kamat a határidőre megfizetendő. A több évre szóló kölcsönök pedig évenkénti egyenlő részletekben törlesztendőek. A kölcsönökért kamatok és jutalékok fizetendőek. Ezeknek magasságát a közgyűlés állapítja meg.

Az egy tagnak adott kölcsönök, mint ezt Krausz említi, 2 márkától, mint legkisebbtől 6000 márkáig, mint legnagyobbig változnak. De kellő biztosíték nélkül egy tagnak sem adatik kölcsön,

még a részjegyre befizetett összegnek bizonyos része sem. A rendes biztosíték két kezes. A kölcsön bekebelezése csakis a 10—20 éves kölcsönnél történik.

Az egyesület azonban minden adósával szemben kiköti azt, hogy egy óra az adott kölcsönt bármikor felmondhatja. Teszi ezt hitelezőire való tekintetből, de másrészt a követelés biztonsága miatt is. Az egyesület igazgatósága és választmánya minden negyed évben legalább is egyszer a hitelképesség tekintetében átvizsgálja egyenes adósait és ezek kezeseit. Ha ebben változást tapasztal, az adósnak a követelést felmondja és illetve új kezes állítására szorítja. — És itt kell felemlitenünk, hogy e kölcsönpénztárak csekély belépti díj mellett minden nagykorú a pénztár területén lakó polgárnak a belépést megengedi, feltéve, hogy magaviselete, akár büntett, akár részegség, avagy hanyag gazdálkodás miatt kifogás alá nem esik; de a tagot a szövetkezetből azonnal ki is léptetik, a mint magaviselete a rendes gazda irányában támasztható igényeknek meg nem felel, például csak részeges vagy könnyelmű gazdává lesz. — De a szövetkezetek nem csak az erkölcsi magaviseletre, hanem a kötelezettség teljesítésében való pontosságra is nagy figyelmet fordítanak.

A szövetkezetek gondot fordítanak arra is, hogy a tag mire veszi fel a kölcsönt. Ilyent csak gazdasági beruházási célokra, főként állatok és gazdasági szerelvények bevásárlására szavaznak meg. Ez is egyik indoka annak, hogy a szövetkezetek csak szűkkörre, rendszeren *egy kis községre*, nagyobb helységekben, például városokban, esetleg csak egy városnegyedre szorítkoznak és ügyelnek arra, hogy a választmány, mely a kölcsönöket megszavazza, a szerint legyen megalakítva, hogy például kölcsönkérésnél a választmányban legyen egy tag, a ki az illető kölcsönkérőt jól ismerje. Alapelv ez egyesületeknél az, hogy lehetőleg minden utczában lakjék egy választmányi tag. — A *kis területre* szorítkozás elvét minden szövetkezet megtartja.

A szövetkezetek, mint imént mondtuk, hosszú időre adnak kölcsönöket, hátrányokul felrovatik, hogy ezek rövid egy havi felmondásra veszik kölcsöneiket, körülbelől ugyanazon eljárást követik, mint a milyent hazai takarékpénztáraink. A rövid időre való hiteladás okvetlenül veszélyes, és az elmélet ezt egyáltalán nem tudja helyeselni. A gyakorlat sem mi nálunk, sem a Raiffeisen-féle szö-

vetkezeteknél az elméletnek eddig legalább igazat nem adott. És ez egyletek két háboru: 1866-iki osztrák-porosz, és az 1870-iki francia-német hadjáratok kriziseit sikeresen megállották, a rendkívüli eszközhöz: a kölcsönök egy havi felmondásához folyamodniok nem kellett.

A szövetkezetek az elméleti veszélyt azonban félvállról nem veszik. Igyekeznek hosszabb, legalább is 3—6 havi lejáratu kölcsönöket kapni. Továbbá oda terjed törekvésük, hogy árva és alapítványipénzeket kaphassanak, melyek rendesen hosszabb időn maradhatnak az adósok kezébe. Az egyletek főként a kis takarékpénztári betéteket kedvelik, mert ezek szintén állandó tőkét képeznek és nem kell azok felmondásától tartani. A takarékpénztáraktól különösen azokat szeretik, a melyek tagoktól erednek és ezek után $1—1\frac{1}{2}\%$ -al több kamatot is fizetnek. Ezek is oly kölcsönök, melyeknek könnyelmű felmondásától már a tagok saját érdekében sem igen kell félni. A kamatban adott ez előnyt használják fel a szövetkezetek tagok, sőt néha tekintélyes tagok szerzésére.

Különbén a régibb szövetkezetek oly előnyös helyzetben vannak, hogy gyakran pénzbőségben szenvednek és a felmondott kölcsönöket még a felmondási idő előtt visszafizetik. Ily régibb szövetkezeteknek annyi pénzt ajánlanak, hogy azt vagy el sem fogadják, vagy elfogadva bankároknak, takarékpénztáraknak vagy más szövetkezeteknek adják kölcsönül, vagy állampapírokba helyezik. A pénzbőséget ezután felhasználják a kamatok leszállítására, a maguk részéről mondva fel a náluk elhelyezett pénzeket. Ily felmondással nem szoktak élni az oly hitelezőkkel szemben, kik az első alapítás alkalmával adtak kölcsönöket. Így például Wied herczeg sok pénzt adott kölcsön e szövetkezetnek és ezek a pénzt még mindig megtartják, bár ma sokkal kisebb kamat mellett tudnak pénzt szerezni.

A kölcsönvevés- és adásról szólván, felemlitjük azt, hogy a közgyűlésnek fenntartott jogai közzé tartozik meghatározni azon legmagasabb összeget, a melyet az intézet igazgatóságának kölcsönökben és takarékbetétekben az egylet részére felvennie szabad. A tagok ez által korlátozzák bizonyos összegre egyetemleges felelősségüket, és ügyelnek arra, hogy a hitelvévés körül visszaélések ne történjenek. A hitelezés körül is ellenőrzést gyakorol a közgyűlés, a mennyiben ez állapítja meg azon legmagasabb összeget, melyet egy tagnak kölcsönadni lehet; így vétetik eleje a sógorságnak és koma-

ságnak, a melynek áldozatává lettek többnyire a mi takarékpénztáraink.

A Schultze-Delitzsch-féle népbankoknál minden szolgálat díjaztatik és illetve a hivatalnokok fizetésben részesülnek. Raiffeisen az ingyenes szolgálatot kéri; némi csekély fizetésben csakis a szövetkezetnek egyetlen hivatalnok: a számvivő (Rechner) részesül, ennek fizetése 30 márka szokott lenni. A csekély fizetést indokolja különben az, hogy ennek mondhatni összes teendője az adósok és hitelező nyilvántartásában, és a pénztár könyvvezetésében áll. A „Rechner“ nem lehet sem az igazgatóságának, sem a választmányának tagja és pénzt nem is kezel. A szövetkezet ügyeinek intézői: az elnökség és a választmány csakis költségeiket kapják megtérítve. Némely egyletben ez elvtől eltérés történik, a mennyiben az elnök is kap díjat.

Miután a szervezet kérdésében a már felemlítetteknel bővebben behocsátkozni nem akarunk, csak azt kívánjuk még felemlíteni, hogy a szövetkezetek élén többnyire a községi lelkészek állnak, ezek után következnek a polgármesterek és a földbirtokosok. A számadói teendőket a községi jegyzők vagy tanítók, néhol kereskedők látják el.

IV.

Az engedett térnek fogytán vagyunk. De még sem válhatunk el e fontos tárgytól a nélkül, hogy némiket ne mondjunk meg e szövetkezetek más irányban való működéséről és ne említsük fel azon eredményeket, melyet elértek, és ne mondjuk el röviden nézetünket a felől, miként tartanók mi ez egyleteket nálunk meghonosítandóknak.

A pénztárakkal kapcsolatban állanak a gazdakörök. Tulajdonképen e körökből indul ki a kezdeményezés a kölcsönpénztár megalakulására, és azután ebben is tárgyalatnak a pénztár minden viszonyai, minden ügyei. A pénztár elnöke rendszeren a gazdakörnek is elnöke és így tulajdonképen a pénztár ügyei naponta nyilvánosan tárgyalatnak, és az ellenőrzés folytonos.

A gazdakörben a lelkész vezetése alatt beszéltetnek meg a gazdák szükségletei; ebben alakulnak azután meg a különböző önálló termelő és fogyasztási szövetkezetek, melyeknek azután bankárja a kölcsönpénztár. Így például Walpforzheimban a kölcsönpénztár mellett létezik egy pinczeegylet. A létesülést bizonyynyal a

kölcsönpénztárnak köszönhette. Az egyesületnek 1875-iki zárszámadása szerint, a pénztárnak kölcsön fejében 72,716 márkával tartozott. E pinczeegylet 82 tagot számlált, mindannyi kis szőlőbirtokos. És a pinczeegylet, daczára annak, hogy a szőlőt a tagoktól, mint mondják, drágábban vásárolta meg, semmint azt a kereskedők tették volna, mégis 1875-ben 10,571 márka nyereségre tett szert. Tehát egy tagra mintegy 129 márka jutott. E kis adat hangosabban szól a pénztárak áldásos működése mellett, semmint azt a legékesebb szavak tehetnék.

A hol e pénztárak keletkeztek, a hol azok létesültek, eltűnt az uzsora ; a pénz és áruzsora ; de ennél, a mi nézetünk szerint, legalább sokkal fontosabb változás állott be, terjedt a munkakedv, gyarapodott az erkölcsiség és a becsület érzése. A községek egész szelleme átalakult.

Csak némiket kívánunk erre nézve felemlíteni. Raiffeisen 1872-ben kiadott munkájában felhossa a neuviedi járásbiróság abbéli nyilatkozatát, hogy ott, a hol a pénztárak létesültek, megapadtak a bagatell-perek, az ismert uzsorásoknak alig van perük, és az állatüzletek miatt való perek, a melyek a bíróságot nagy mérvben vették igénybe, majdnem teljesen megszűntek.

A pontosság és becsületérzésre felhozatik, hogy a tagok fizetési kötelezettségeiknek pontosan tesznek eleget, és daczára annak, hogy lejáratra a követelések kimélet nélkül beköveteltetnek, a pénztáraknak alig vannak pereik. Bukóféiben levők mindent elkövetnek, hogy a pénztárak kielégítést kapjanak. Bukottak éjjelt nappallá tesznek, csakhogy a pénztárnál való tartozásukat leróják. A pénztárt megkárosítani a legnagyobb bűnnek tekintetik. És Krausz beszéli, hogy akadt egy ember, ki a pénztár megkárosítása végett vagytonát egy álhitelező által megkárosította. E tette miatt az egész község megvetése érte és ezt annyira restelte, hogy a hitelezővel a végrehajtást megszüntette és a pénztárt teljesen kifizette.

A pénztárak magukra vonták a német socialpolitikai egyesület figyelmét is, és a midőn a parasztviszonyok kiderítése végett adatokat gyűjtött, felvilágosításokat kért, a kérdések közzé e pénztárakat is belefoglalta. És a feleletekből kaphatjuk a választ, hogy ezeknek létrehozatalára Németország majd minden részén megindult a mozgalom. S oly helyekről, a melyeken már ezek léteznek, csak dicsérő híreket hallhatunk.

Még egy jótékony hatását kívánjuk e pénztáraknak kiemelni, azon befolyást, a melyet ingatlanok árverésénél és eladásánál gyakorolnak. Nem szükséges ecsetelni, mily rossz befolyással vannak az árverések az ingatlanok árára és mily mértékben szokták ezek gyakran karosítani a birtokosokat. Raiffeisen az ily uzsorás által eszközölt árverésnek egy esetét beszéli el, melyen az ember szive megesis. Az uzsorás árverésre bocsájtotta adósának ingatlanait. Egy ingatlanért a vevők annyit ígértek, hogy abból az uzsorás pénze kikerült volna és a többi ingatlan az adósnak tehermentesen megmaradt volna. De ekkor, mintha az adós kérelmére hajlott volna, leütés előtt az árverést beszüntette. Csakhamar új árverést iratott ki és ekkor tartott árverésen az ingatlanokat, a vevők elriasztván, pottom áron megvette, úgy, hogy még az ő követelése sem került ki. A birtokos örökre tönkre lett téve.

Ez az esemény és a tapasztalat, hogy az árveréseken vagy pénz hiánya miatt, vagy álszégyenből a birtokosok részt venni nem szoktak, birta arra Raiffeisent és az ő pénztárait, hogy ezek az ingatlan árverésekben tevékeny részt vegyenek. A pénztárak vagy birtokosokat bírnak arra, hogy az árverésen megjelenve, az ingatlant illendő áron megvegyék, vagy ha ez nem sikerül, maga jelenik meg árverési vevőként és a birtokot, habár olcsó áron is, megveszik. Az első esetben a vevőknek tiz évi törlesztésre pénzt ad kölcsön; a második esetben azonban az ingatlant 10 évi törlesztésre tovább eladja; de a tovább eladás alkalmával elért árnak csak azon részét tekinti a magáénak, a mely felért az általa adott vételárral és a tett költséggel; az ezt meghaladó részt visszaadja az árverezettnek vagy családjának, hogy ismét új életet kezdhessen. Az árverésekből a pénztár illetéktelen hasznot huzni nem akar; csak gátolni kívánja az ingatlanok elpocsékolását és a végrehajtást szenvedettnek teljes elszegényedését.

E szövetkezeteket kellene hazánkban is életbe léptetni és minden községben egy ilyféle pénztárt alapítani. És ha Németországban megtudták szüntetni a nyomort és inséget: megszüntetnék azok mi nálunk is.

Első sorban a mikéntről lehet szó. Sok pénz és valami nagy tudomány ezek megalapításához, szervezéséhez és üzletben tartásá-

hoz nem kell. Ez egyletekben valamely bonyolult üzletvezetésről, könyvvitelről szó sincs. Az egész üzlet áll abban, hogy kölcsön veszek, kölcsön adok és ezeknek lejáratait nyilván kell tartani. Azután érteni kell az osztást és kamatszámítást. Ehhez a roppant nagy könyvvitelhez és számadáshoz minden községi jegyző, minden iskolamester ért és valami nagy dolgot sem ad az egész. A legtöbb dolog volna aratás idején, a mikor is az adósok fizetni tartoznának.

Kik alapítsák meg a szövetkezetet? Azok, kik Németországban. Első sorban volnának hivatva a lelkészek, ezeknek különben is feladatuk: a közszellem, a felebaráti szeretet terjesztése. És bizonynyal, ha a felebaráti szeretetet nemcsak szószékről hirdetik, hanem azt praktikusán is gyakorolják, segítvén és támogatván a gondjukra bizott nyáját, nekünk legalább az a meggyőződésünk, sokkal nagyobb tiszteletben és szeretetben fognak részesülni sem mint ma. Ekkor válnának valóságos pásztorokká, az Isten igéjének hirdetőivé.

Másod sorban ott vannak a polgármesterek. Hatóságuk- és hivatásuknál fogva a nép javát és jólétét tartoznak előmozdítani. A felelősség a társadalmi béke és rendért, első sorban az ő vállalkon nyugszik. Elégedetlen nép helyett teremtsenek meglegedett népet — és felelősségük semmivé fog törpülni.

Harmad sorban ott van a földbirtokosok — a mai közép- és nagybirtokos osztály. Csak gróf Széchenyi István szavait kívánjuk ez osztály figyelmébe ajánlani: „A kis birtok védi meg a nagybirtokot.“ A mit tesznek a kisbirtokosok érdekében, jólétének, haladásának előmozdítására, tulajdonkép csak a maguk érdekében teszik.

Már most oda eljutottunk, hogy valami nagy tudomány, valami nagy tehetség e szövetkezetek életbeléptetésére nem kell; eljutottunk oda is, hogy a társadalomnak van elegendő oly tagja, kik hivatvák a nép vezérletére, jóvoltának előmozdítására; tehát ezek a követelmények ez áldásosan működő intézetek megalapításában akadály nem lehetnek.

Az első: a megalakulás idejében való pénzbeszerzéséről lehet szó. A létesítés legnehezebb kérdése tulajdonkép a körül forog, miként lehet a kezdet nehézségein túlesni. A kezdet nehézségeit se tartjuk valamely áthághatlan akadálnak: a pénztár szoritsa működését a legszükségesebb határookra és igyekezzék mindennek előtt a legszegényebbekben segíteni; a terjeszkedést hagyja a későbbi időkre,

a midőn majd megerősödik. Egy kis alapja volna a pénztáraknak a belépti díjakban.

Kölcsönöket kapnának és talán némileg hosszabb időre szóló kölcsönöket a nagyobb birtokosoktól, a kereskedőktől. Rendelkezésükre lehetne bocsátani az árvapénzeket, alapítványi tőkéket. Attól, hogy a pénz e szövetkezeteknél veszélyeztetve lenne, szó sincs, szó sem lehet. A parasztbirtokosoknál a pénz biztosabb, mint például kis iparosoknál, kis kereskedőknél, sőt talán reá lehetne mondani, mint soknál, kiket vagyon tekintetében a jobb osztályokhoz szokás sorolni.

A pénz szerzésében nagy segítségére lehetne a kölcsönpénztáraknak a kisbirtokosok földhitelintézete. Ez intézet a szövetkezetek alakítását tűzte ki célul; működésének alapot ezekben kívánva keresni. Természetes a szövetkezetek irányában eljárását meg kellene változtatnia. Az általunk ecsetelt és melegen ajánlott szövetkezetek váltókkal, melyeket leszámítolni lehetne, nem rendelkeznének; ezek kebelükben az egyszerű adóslevelet honosítanak meg: ebből folyólag nem is volna alkalom a szövetkezet váltóinak leszámítolására, a mely kisebb váltók körül csak haszontalan időrablást és költséget okoz. A jelzalog üzletnek is kevés tér akadna, mert a pénztárak követeléseiknek csak csekély részét fognák bekebelezéssel biztosítani és 10 évnél hosszabb kölcsönöket egyáltalán nem is adnának.

A kisbirtokosok földhitelintézetének tehát feladata volna a pénztáraknak hosszabb időre legalább is egy évre való kölcsönöket adni vagy ilyeneket részükre kezesség mellett megszerezni. Lehetséges volna e viszonyt esetleg akkép rendezni, hogy a kölcsönpénztár az érintett földhitelintézet részére akár három hónapra szóló váltókat fogadna el, de a melyek egy éven által ugyanazon összegre prolongáltatnának. Az intézet e váltókat könnyen leszámíttathatná, különösen ha ez iránt ha nem is az osztrák-magyar bankkal, egy más nagyobb intézettel előleges szerződést kötne. Ez utóbbi módot, mint nem természetest, csak az esetben ajánlanók, ha nem sikerülne könyvkivonati, vagyis nyílt hitelt, avagy kötvény mellett való kölcsönt szereznie.

Kérdés gyanánt marad elegendő e pénztárak által nyújtott hitel a kisbirtokosok hitelszükségleteinek kielégítésére, vagyis 5—6 évre nyújtott kölcsön megfelel-e a célnak? Nézetünk szerint tel-

jesen. A kisbirtokos ily időtartam alatt, ha csak rendkívüli csapások nem érik ez alatt, még a szerzett birtok vétel árát is képes kifizetni. Mert a kisbirtokos — ezt ismételve kiemeljük — jövedelmében nem a földjáraadéokra, vagy vállalkozói nyereségre szoritkozik csupán, hanem a munkabérre is kiterjed. De különben a tapasztalat is az e nemű hitel elégséges volta mellett szól.

A pénztárak megalapítása által a nép szegényebb osztályaiban terjedne a társulás, a szövetkezés eszméje, a mely korunk és még bizonytalannal nagyobb mérvben a jövő, a gazdasági életnek alapját fogja képezni. És a társulás eszméje annál szebb alakban jelentkezne, mert a személyek egyesülésében kölcsönösségben nyilatkoznék. És az e nemű, az erők egyesülésében rejlő szövetkezés társadalmilag is azon előnyt létesítené, hogy nem kellene a társadalmi rend és béke megóvására a „kényszerszövetkezetekre“ gondolni. Megóvnánk korunk művelődésének és haladásának alapfeltételét, az egyéni függetlenséget, míg másrészt a tulkapások megakadályozására nem kellene kényszereszközökhöz nyulni. Csak kevésbé sérelmes, és az egyéniség kifejlődésére csak kevésbé ártalmas azon korlát, melyet az ember önmagának szab, azon felügyelet, a melynek az ember önmagát szabad akarattal aláveti, annál a korlátnál és felügyeletnél, a melyet reá törvények diktálnak vagy rendőrök gyakorolnak. A szövetkezés eszméje, mint Európa szerte mindenütt, nálunk is tért kell hogy foglaljon. Ha a nagyobb birtokosok eredményesen használták a maguk hitelviszonyainak javítása végett a szövetkezés terét; ha a tőke a szövetkezés által már is nagy előnyöket biztosított magának; akkor ez előnyöket miért ne tudnák maguknak a kisbirtokosok biztosítani és az erők egyesítése által az előnyös helyzetben levő nagybirtok és tőke tulkapási célzatait akadályozni? A szövetkezet elvét a nép közzé kell elvinnünk, mert ez gyenge, ennek van szüksége az erők egyesítésére.

PÓLYA JAKAB.
